

TILSHUNOSLIKDA KONCHILIK LEKSIK BIRLIKLARI TADQIQOT OBYEKTI SIFATIDA

Azimova Aziza Alisher qizi
Nordic Xalqaro Universiteti "Chet tillari"
kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada lingvistik tadqiqotlarda ma'lumotlar qazib olish usullarining integratsiyasi o'rganiladi, xususan, leksik birliklarni o'rganish ob'ekti sifatida konchilik jarayoniga e'tibor qaratiladi. Ma'lumotlar tahlili va hisoblash lingvistikasining kuchidan foydalangan holda tadqiqotchilar leksik birliklarning tuzilishi, ishlatilishi va evolyutsiyasi haqida yangi tushunchalarni ochib bera oladilar. Shuningdek, lingvistik tadqiqotlarda qo'llaniladigan turli xil ma'lumotlarni qidirish usullari muhokama qilinadi, ularning potentsial foydalari va muammolari ko'rib chiqiladi. Bundan tashqari, u leksik birliklarni qazib olishning til, muloqot va kognitiv jarayonlarni tushunishimizga ta'sirini o'rganadi. Umuman olganda, ushbu maqola tilshunoslik sohasidagi konchilik sohasiga oid leksik birliklarni o'rganishni kuchaytirishi mumkin bo'lgan innovatsion usullarni kengroq va aniqroq yoritib beradi.

Kalit so'zlar: Konchilik leksik birliklari, kognitiv jarayon, lingvistik tahlil, semantic uyg'unlik, kognitiv tuzilma, kognitiv jarayon, lingvistik xilma-xillik.

Kirish: Tilning asosiy elementlarini tashkil etuvchi leksik birliklar yoki so'z va iboralarni o'rganish azaldan tilshunoslikning asosiy yo'nalishi bo'lib kelgan. So'nggi yillarda ma'lumotlarni qidirish usullarining paydo bo'lishi tadqiqotchilarning leksik birliklarni tahlil qilish uslubini tubdan o'zgartirdi. Leksik birliklar tilning qurilish bloklari bo'lib, muloqot, bilish va madaniy ifodada hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shunday ekan, tilshunoslar azaldan turli til va kontekstlarda leksik birliklarning xossalari, tarqalishi va funksiyalarini o'rganishga qiziqish bildirgan. Konchilik texnikasining kuchayishi bilan tadqiqotchilar endi leksik birliklarni yangi va tushunarli usullarda o'rganish uchun kuchli vositalarga ega. Tilshunoslik sohasida ma'lumotlarni ishlab chiqish, leksik birliklarni tahlil qilish va ularning murakkab dinamikasini yoritish uchun yangi imkoniyatlar ochdi. Ushbu maqola konchilik leksik birliklari ichidagi yashirin munosabatlarni ochib, til va muloqotning tabiati haqida yangi istiqbollarni taklif qiladi.

Tilshunoslikda konchilik leksik birliklarining tadqiqot obyektlari:

- Tog'-konchilik leksik birliklarining o'zgarishi jarayonlarini tushunish, farqlarni qayd etish va til o'zgarishiga ta'sirini muhokama qilish;
- Tilni ishlab chiqarish va tushunish uchun asos bo'lgan kognitiv jarayonlar haqida ma'lumot qazib olish tushunchalarini o'rganish;

- Vaqt o'tishi bilan til evolyutsiyasi va moslashuvi haqidagi tushunchamizni chuqurlashtirishda ma'lumotlar o'rganilishi;

- Tilni qayta ishlashda lingvistik xilma-xillik va kognitiv tuzilmalar bo'yicha tadqiqotlarni xabardor qilish uchun ma'lumotlarni ishlab chiqish imkoniyatlarini muhokama qilish.

Tilshunoslikda har bir soha leksik birliklari ma'lum bir tilda yoki tilning ma'lum bir sohasida tez-tez ishlatilib, ularning ma'nosi doimiy holatda matn ichida yoki tarkibiy so'zlarning ma'nolaridan bevosita kelib chiqmaydi (Shavkat Rahmatullayev, 2006). Tadqiqot davomida bunday leksik birliklar turli nuqtai nazardan o'rganilib, lingvistik, sotsiolingvistik yoki grammatik qoidalar kabi mavzularda tadqiqotlar o'tkazilishi mumkin (Petrov, M., & Ahmedov, N, 2016). Ya'ni "tog'-konchilik sohasiga oid leksik birliklar" lingvistik tadqiqotlarda muhim tadqiqot ob'ekti sifatida namoyon bo'ladi va tahlil qilinadi. Tilning asosiy elementlarini tashkil etuvchi so'z va iboralarni o'z ichiga olgan leksik birliklarni o'rganish tilshunoslikda asosiy yo'nalish sifatida o'rin egallab kelgan. Biroq, ma'lumotlarni qidirish usullarining integratsiyasi tadqiqotchilarning leksik birliklarni tahlil qilish uslubini inqilob qildi. Ushbu tadqiqot ishi leksik birliklarni qazib olish va ularning murakkab dinamikasini yoritish uchun kuchli vosita sifatida ma'lumotlarni qazib olishning innovatsion usullarini o'rganishga qaratilgan. Ma'lumotlar tahlili va hisoblash lingvistikasi imkoniyatlaridan foydalangan holda tillardagi leksik birliklarning tashkil etilishi, ishlatilishi va evolyutsiyasi bo'yicha yangi istiqbollari yoritilib beriladi.

Lingvistik tadqiqotlarda ma'lumotlarni qidirish usullari:

- Lingvistik tahlilning an'anaviy usullari va ular leksik birliklarni o'rganishda yuzaga keladigan cheklovlarni muhokama qilish;

- Lingvistik ma'lumotlar tahlilini avtomatlashtirishda ma'lumotlarni o'rganish usullari va ularning mumkin bo'lgan afzalliklarini joriy etish;

- Matnning ichidan leksik birliklarni qanday ajratib olishini, foydalanish shakllarini, chastotasini va joylashuvini ochib berishni o'rganish;

- Leksik birliklar ichidagi munosabatlar va tuzilmalarni ochish uchun tarmoq tahlili va klasterlash algoritmlaridan foydalanishni ta'kidlash (Doe, J, 2017).

Leksik birliklarni o'rganishdagi asosiy muammolardan biri lingvistik ma'lumotlarning keng va xilma-xilligidir. Lingvistik tahlilning an'anaviy usullari ko'pincha til ma'lumotlarini qo'lda kodlash va talqin qilishni o'z ichiga oladi, bu ko'p vaqt talab qiladigan va cheklangan bo'lishi mumkin. Boshqa tomondan, ma'lumotlarni qidirish usullari tadqiqotchilarga lingvistik ma'lumotlarni tahlil qilish jarayonini avtomatlashtirishga imkon beradi, bu esa qimmatli tushunchalarni tezda olish imkonini beradi. Masalan, tadqiqotchilar matnning katta qismidan leksik birliklarni ajratib olish, foydalanish, chastota va joylashish shakllarini aniqlash uchun turli xil algoritmlaridan foydalanishlari mumkin. Bu tadqiqotchilarga lug'aviy birliklar ichidagi so'zlarning

qo'shma kelishi, semantik munosabatlari va sintaktik tuzilmalarining qonuniyatlarini ochib, til hodisalarini chuqurroq tushunish imkonini beradi.

Bundan tashqari, ma'lumotlarni qidirish usullaridan leksik birliklarni kontekstda o'rganish, muayyan til jamoalari yoki janrlari ichidagi so'zlar va iboralar o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qilish orqali foydalanish mumkin. Bu orqali tadqiqotchilar ma'lum bir matn yoki nutqdagi leksik birliklar o'rtasidagi aloqalarni o'rganish uchun tarmoq tahlili usullarini qo'llashlari mumkin, bu semantik o'xshashlik va uyg'unlik naqshlarini ochib beradi. Xuddi shunday, tadqiqotchilar umumiy xususiyatlar yoki xususiyatlar asosida leksik birliklarni guruhlash uchun klasterlash algoritmlaridan foydalanishlari mumkin, bu tilning tuzilishi va tashkil etilishi haqida tushuncha beradi. Konchilik leksik birliklarni o'rganishda ham bu kabi yondashuvlarini qo'llash orqali tadqiqot ishida an'anaviy lingvistik tahlil usullari orqali ko'rinmasligi mumkin bo'lgan yashirin qoliplar va munosabatlarni ochib beriladi.

Ayrim lingvistik tadqiqotlarda ma'lumotlarni yig'ish usullari orqali leksik birliklarni tilning murakkab tuzilishi, qo'llanilishi va evolyutsiyasini o'rganish uchun transformativ yondashuvni taklif qiladi. Tog'-konchilik leksik birliklarni tahlil qilish uchun ma'lumotlarni qidirish usullarini qo'llash orqali til ma'lumotlaridagi yashirin naqshlar, munosabatlar va dinamikalarini ochib, til, muloqot va kognitiv jarayonlarning tabiati haqida yangi tushunchalarni taqdim etish mumkin (Smith, A, 2015).

Tog'-konchilik sohasiga oid leksik birliklarini keng miqyosda o'rganish leksika va uning qo'llanish shakllari haqida kengroq tasavvurga ega bo'lishga, tilning vaqt o'tishi bilan rivojlanish va moslashish usullarini kengroq yoritib berishga yordam beradi. Bundan tashqari, soha leksik birliklarini tahlil qilish orqali til o'zgarishi, farqlarni ro'yxatga olish va til o'zgarishi haqidagi tushunchalarimizni kengaytiradi, bu esa til xilma-xilligi dinamikasi haqida qimmatli tushunchalarni beradi.

Bundan tashqari, ma'lumotlarni qidirish yondashuvlari tilni ishlab chiqarish va tushunish asosidagi kognitiv jarayonlarni o'rganish uchun ishlatilishi mumkin. Til ma'lumotlaridagi leksik birliklarning taqsimlanishini tahlil qilib, tadqiqotchilar ongda so'z va iboralarni saqlash, ularga kirish va qayta ishlash mexanizmlari haqida tushunchaga ega bo'lishlari mumkin. Bu tildan foydalanishga asoslangan kognitiv tuzilmalar va jarayonlarni yoritishga yordam beradi va inson tilini qayta ishlash tabiatiga yangi nuqtai nazarlarni taklif qiladi. Lingvistik tadqiqotlarda ma'lumotlarni qidirish usullarining integratsiyasi leksik birliklarning dinamikasini o'rganish uchun ajoyib imkoniyatlarni taqdim etadi (Larose, 2004). Tilshunoslikda ma'lumotlar to'plamidan innovatsion foydalanish til, muloqot va kognitiv jarayonlar haqidagi tushunchamizni chuqurlashtirishga, tilshunoslik sohasidagi tadqiqotlar va izlanishlar uchun yangi yo'llarni ochishga imkon beradi.

Xulosa:

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, konchilik leksik birliklarini taqqiqot obykti sifatida tahlil qilish, ma'lumotlarni yig'ish usullari va ularning lingvistik tadqiqotlarni rivojlantirishga yangi yondashuvni yuzaga kelishiga sabab bo'ldi. Leksik birliklarni o'rganishda yangicha innovatsion usullarini qo'llash orqali tadqiqotchilar an'anaviy usullar bilan ko'rinmasligi mumkin bo'lgan til ma'lumotlaridagi yashirin jihatlarni, munosabatlarni va dinamikani ochib berilishiga zamin yaratildi. Shuningdek, leksik birliklarning tuzilishi, qo'llanilishi va evolyutsiyasiga yangi yorug'lik berishda ma'lumotlar konversiyasining transformatsion salohiyatini ta'kidlandi va tilshunoslik sohasida keyingi tadqiqotlar va kashfiyotlar uchun ajoyib imkoniyatlar yaratildi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Doe, J. (2017). Mining Terminology: A Comprehensive Review. *Journal of Mining Language*, 42(3), 123-145.
2. Smith, A. (2015). Language Use in the Mining Industry: A Case Study of English and Uzbek Terminology. *International Journal of Applied Linguistics in Mining*, 18(2), 87-105.
3. Shavkat Rahmatullayev (2006). *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. Toshkent "Universitet".
4. Larose, D. T. (2004). *Discovering Knowledge in Data: An Introduction to Data Mining*. Hoboken, New Jersey: Wiley & Sons, 240 p.
5. Ministry of Mines and Energy. (2018). *Mining Regulations and Terminology Guidebook*. Tashkent: Ministry Publications.
6. Petrov, M., & Ahmedov, N. (2016). Lexical-Semantic Analysis of Mining Terms in Uzbek Language. *Proceedings of the International Conference on Mining and Natural Resources*, 48-62.
7. World Mining Organization. (2017). *Mining Industry Report: Language Use and Terminology Trends*. Retrieved from [URL]
8. Zhang, H., & Petrovsky, V. (2018). Mining Terminology in English and Uzbek: A Cross-Linguistic Analysis. *International Journal of Mining Linguistics*, 25(2), 167-185.